

Камінська Н.В., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
гуманітарних та загальноправових дисциплін
НАВС
Васильченко Г.М., аспірантка Київського
університету туризму, економіки і права

Захист прав біженців: теоретичні проблеми

Останнім часом окремі держави європейського та інших континентів, міжнародні організації та наднаціональні утворення приділяють велику увагу захисту прав біженців, мігрантів та інших особливих категорій населення. Причинами цього є воєнні конфлікти, загострення в ряді держав міжетнічних

стосунків, а також повернення на батьківщину етнічних груп, що були незаконно депортовані раніше в ХХ ст., військовослужбовців з країн Центральної Європи та колишніх республік СРСР, возз'єднання сімей тощо.

У зв'язку з цим велика кількість людей перемістилась у чужорідне середовище, де розвиток особистості, її індивідуальності проявляються по-різному, іноді трансформуються або деформуються з відповідними наслідками. Усе це зумовлює появу теоретичних і практичних наукових потреб дослідження проблем статусу біженці, адаптації біженців до нового середовища, забезпечення і захисту їх прав і свобод.

Конвенція про статус біженців 1951 року, як відомо, регламентує статус біженця. Тобто ним визнається особа, яка "знаходиться поза межами рідної країни внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування через свою расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні погляди, і не може або внаслідок таких побоювань не бажає скористатися захистом своєї країни...". Водночас особам, які брали участь у воєнних злочинах і порушували гуманітарне право чи право про права людини, у тому числі у терористичних актах, категорично відмовляється в наданні захисту, гарантованого біженцям.

Існують різні підходи щодо надання цього статусу особам, згідно зі строком їх перебування в державі, метою перебування, матеріальним та соціальним станом. Це призводить до різних способів реєстрації біженців у національних статистичних системах обліку і виникнення певних проблем при достовірному науковому аналізі даного явища, його причин та наслідків. Іншою проблемою при дослідженні захисту прав біженців є відсутність уніфікованих методик дослідження і зведених показників у різних країнах. При цьому використовуються різні джерела даних про біженців, порушення їх прав, різні системи обліку корінного та іноземного населення тощо.

Іноді біженців, їх статус ототожнюють з політичними та економічними мігрантами, нелегальними мігрантами, дисидентами тощо. Через громадянські війни та збройні конфлікти особи також змушені покидати власну країну, тобто змінювати свій правовий статус, приналежність до громадянства.

Біженці покидають свою країну через загрозу переслідувань і не можуть безпечно повернутися додому в існуючій ситуації. Економічний мігрант зазвичай залишає батьківщину добровільно в пошуках кращого життя, однак якщо він або вона забажають повернутися додому, то зможуть скористатися захистом свого уряду. Багато нелегальних мігрантів намагається перетнути регіон Білорусі, Молдови та України аби дістатися до Західної Європи. Це не означає, що лише деякі з них мають добре обґрунтовані причини, щоб просити притулку від переслідувань, і ці люди повинні отримати міжнародний захист.

Події 2014-201 рр. в Україні стали передумовою того, що відповідне національне законодавство запровадило поняття внутрішньо переміщених осіб. Згідно ст. 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 р. внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою

уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Водночас за керівними принципами УВКБ ООН з питання про переміщення осіб усередині країни, особи, переміщені всередині країни, визначаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, через або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих/техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни.

У зв'язку постає чимало питань, зокрема, чи схожими, тотожними є поняття біженців, внутрішньо переміщених осіб? У чому суть механізмів захисту даних категорій, їх відмінності й т.д. Без сумніву, ці та інші проблеми активізують подальші ґрунтовні дослідження у даній сфері.